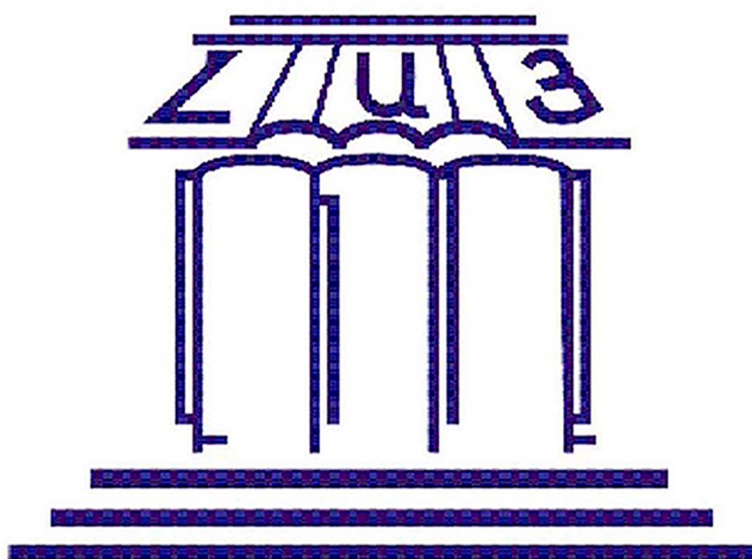

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

21931

ՔՈՒԶԱԿԵԱՆ

ՆՈՐ ՏԱՂԱՇԱՐԳ ՄԸ

228

ԱՐՏԱՏՊ. «ԲԱԶՄԱՎԷՊ»ԷՆ 1932, ԹԻԻ 10-11

2003

ՎԵՆԵՏԻԿ - Ս. ՂԱԶԱՐ

891.99.092
բ- 70

ՔՈՒՉԱԿԵԱՆ ՆՈՐ ՏԱՂԱՇԱՐՔ ՄԸ

Տաղաշարքը զոր կը հրատարակեմ՝ արտագրած եմ Երուսաղէմի Ս. Յակոբեանց մատենադարանի թիւ 2323 ձեռագրէն:

Քուչակեան այս տաղաշարքը որ եւ է խորագիր չի կրեր: Անկէց ինչ ինչ քառեակներ հրատարակուած են Պ. Ս. Չօպանեանի «Նահապետ Քուչակի Դիւանը»-ին մէջ (Փարիզ, 1902) խրատական տաղերու շարքին, իսկ մնացեալները որքան որ գիտեմ անտիպ են. աչքի առաջ չունիմ Հ. Ն. Ալկմեանի՝ Սիմոն Յակոբեանի Արեգներուն մէջ հրատարակածները:

Քուչակեան տաղերը շատոնց հոս ու հոն կը հրատարակուին, բայց երբեք չեն հրատարակուիր ձեռագրաց մէջ գտնուած շարքով: Պ. Չօպանեան «Անանիտ»-ի նոր շրջանի թիւերուն մէջ, իմ ձեռագրաց հաւաքածոյիս մէկ տաղարանին (1681էն) տաղաշարքէն եւ Տէմէճեանի օրինակութիւններէն ընտրովին կը հրատարակէ, սակայն հոն չի պահուիր տաղաշարքին ձեռագիրը:

Ներուն մէջ պահուած ձեւը որ բնագրի վերստացման ապագայ աշխատանքներուն համար կարելոր է: Այս տաղերը որ իրապէս քառեակներ են, երբեմն իմաստի տեսակէտով կը կազմեն շարք մը թէեւ քիչ շատ անկախ քառեակներով, ըստ իս այս շարքերը կամ շարքը պէտք է պահպանել, եւ բնագիր մը պատրաստելու համար ասոնք կարելոր են:

Ես՝ Երուսաղէմեան այս տաղաշարքը՝ եղածին պէս կը պահեմ, ոչ մէկ յաւելում կամ յապաւում ընելով, միայն լուսանցքի տակ Պ. Չօպանեանի եւ իմ հրատարակութեանց անհամաձայնութեան պահուն՝ աւոր հրատարակածն ալ կը զետեղեմ, իմ կողմէս ակնարկութիւններով: Իսկ այն քառեակները որոնք լուսանցքին տակ ծանօթութիւն չունին՝ Քուչակի հրատարակեալ Դիւանին մէջ կը պակսին, եւ կրնան այլուր ալ հրատարակուած չըլլալ:

- Ա. — Երկուս ի մէկ տեղ բերած, զերթ զնկեր կասեն թէ պահէ,
Ու չորս բնութիւն օտար հետ իրաց կասեն թէ սազէ,
Հինկ դուռն է ի բաց թողած, զայդ ամուր կասեն թէ փակէ,
Չիս հոգս ի յաջոց միջին, զերդ կրակ զմոմ կու հալէ:
- Բ. — Չերկուսս ընկերանց պահեմ, մէկըս հող մէկըս հողի է,
Հոգիս թէ ի վեր բարձէ, հողըս ծանր ի վայր կու հակէ,

1. Հրատարակուած Նահապետ Քուչակի Դիւանը. խրատական և Այլաբանական երգեր, Թիւ Է՝ Չերկուսս ի մէկտեղ բերած զէտ ընկեր կ'ասեն թէ պահէ, Ու չորս բնութիւն օտար հետ իրաց կ'ասեն թէ սազէ, Հինկ դուռն է ի բաց թողած, զայդ ամուր կ'ասեն թէ փակէ, Հոգիս իմաստոց միջին զէտ կրակ որ զմոմն հալէ:

52877-ահ

38779-67

վախեամբ թէ հողոյս լսեմ, նայ հողոյս լոյսըն պակասէ,
Ու հետ հողոյն ով թռչի, երբ նորա տունըն հեռի է¹:

Գ. — Ձայս չորս յիրար ոնց սագեմ, ամէն մէկ յինքն կու բարշէ,
Չոր հողըս խռչկիկ առնէ, ջուրըս գէճ կու ցրտացնէ,
Քամին զիս յերերը ունի, կրակի բոցըն կու վառէ,
Ընց դու սիրելի չարկամ, մէկ տեղով իսկի տեսիլ է:

Դ. — Հինկ դուռն է ի բաց թողած, թէ փակէ որ գող չմտնէ,
Այս բերդս է գանձով իլի, ու հազար չարկամ կու մրտնէ,
Չչարկամս ես ի յիս ունիմ, որ զդուրիս յերակ կու փակէ,
Թագաւորս որ ի ներս նստեալ, նայ զսայ էլ գողըն կու խարէ²:

Ե. — Խեղճին հարցուկ եղան թէ զպատճառն ով իսկի գիտէ,
Աստուած է հոգին ստեղծել և ի հողէ մարմին կապել է,
Կարծեմ վասն այն որ արար թէ ի վեր քարշել զնայ կարէ,
Կամ զհոգին մէջ մարմնոյն քան զխաւաս ոսկի նայ զուգէ:

Զ. — Աւաղ զայն որ շատ դատել մարդ չկայ որ զել աշխարհէն ճանաչէ,
Հաշուեց թէ մարգարիտ ունի ու յառջեւ խոգին կու թափէ,
Խոզըն ջաւհար երբ ճանաչէ զաւրն ի բուն զաղըն կու բորէ,
Կոխէ նայ զքո ջոհարն դընչոփն ալ զքեզ զիղէ³:

Է. — Այլ աստուծոյ անունն որ զբարեաց դռներն է բացել,
Ձաշխարհս է աղւոր ստեղծել և յերեք դիմաց բաժանել,
Չհրեշտակս ի յերկինս դրել և աղամայ զդրախտն է տնկել,
Չերկիրս զազանաց տուել, և անասնոց տեղի սայ շինել⁴:

Ը. — Ի յերկնաւորաց դասուց սաղայել երես նայ շրջել,
Յերկնից ի յանդունդս անկեալ և ի լուսոյն խաւար փնացել,
Ձաղամ ի դրախտէն հաներ և յանասնոց երկիր զնայ ձգել,
Ամենքս աղամայ որդիքս եմք յաւտար երկիրս բնակել⁵:

1. Նահապետ Գուշակի Դիւանը, Թիւ Լ:

Ջերկու ընկերացն ասեմ, մէկն հող է, մէկն՝ հողիմ.
Հողիմ թէ ի վեր քաշէ, հողիմ ծամտը ի վար կու հակէ,
Վախեմ թէ հողոյս լսեմ մա հողոյս լոյսն պակասէ.
Հետ հողոյն, ամ, ով թռչի, երբ մորա տունն հեռի է:

2. Ն. Ք. Դիւանը, Թիւ ԿԱ. Ասոնք երարմէ շատ տարբեր չեն, միայն Ա տող վերջին մաս . . . զայդ
ամուր կասեմ թէ քակէ՝, Գ տող վերջին մաս . . . զդուռնիմ զամէնն կու փակէ. Հրատարակութեանց
բաղդատութիւնը հետգնեմէ ցոյց պիտի տայ որ Երուսաղէմի այս տաղաշարքին ընթերցումները նախընտրելի են
միւս օրինակներէն:

3. Ն. Ք. Դիւան, Թիւ Կ:

Աւաղ զայն որ շատ դատիս, մարդ չկայ որ զելն ծամաչէ,
Հաշուէ թէ ծուխար ունի՝ ի խոզում առջեւ կու վաթէ,
Խոզն զծուխարն ո՞նց ծամաչէ, զօրն ի բուն զաղըն կու փորէ,
Կոխէ մա զքո ծուխարն ու դնով զքեզ կու դաղէ:

4. Ն. Ք. Դիւան, Թիւ ԾԳ. Ա տող կը պակսի Օրհմեալ. Իսկ տարբերութիւն Գ տողի վերջը և Գ տողը.

Աղամայ զդրախտն տուել,
Ջերկիրս ամասնոց տըվեր, ամբամից տեղիք զսա շինել:

5. Ն. Ք. Դիւան, Թիւ Ժ. Ա և Բ տողերը կը տարբերին.

Ի յերկնաւորաց դասում Սաղայել երես է շրջել,
Ի յերկնից յանդունդս է ընկել, ի լուսում մարմում մնացել,

Թ. — Ճանապարհորդ քեզ յայն ժամ ասեմ որ զճանապարհի հատըն գիտենաս,
Ծնել ես և յաշխարհս եկել տուր խաւար թէ ուստի կու գաս:
Եկել ես յաւտար երկիր մէկ ցուցու թէ յինչ կու կենաս,
Մեռնիս դու և ի հող մտնիս մէկ ասայ թէ յուր կու գնաս:

Ժ. — Դու ըզքեզ ճանապարհորդ գիտես և ի ճանապարհէդ ի դուրս կու գնաս,
Սիրես մանկութեան անուն ու նասէֆ մանկանց չունենաս,
Ճանապարհս է բարակ ու նեղ դու խրփել ես զաչիտ ու գնաս,
Քաղցր է մանկութեան անուն դու զլեղի և անհամ կու կենաս:

ԺԱ. — Եղբայր սիրելի որդի որ յայս հողըս կու կենաս,
Յաշխարհս ես ի բան եկել զաչքդ բաց թէ յուր կու գնաս,
Խրատ մի քեզ տալ կամիմ զուգեմ աւղ քան զոսկի խաւաս,
Սիրես և ի յականջդ ածես թէ դու զքո կեանքդ կամենաս:

ԺԲ. — Դաւիթ արքային որդին Սողոմոն զայս մեզ կու ասէ,
Ձխրատն իմաստնոյն դու տուր առաւել նա զքեզ սիրէ,
Թէ անգէտ ու անմիտ մարդոյն խրատ տաս նայ ըզքեզ ատէ,
Ու թուր ու դանակ առնէ ու թէ կարէ նայ զքեզ սպանանէ¹:

ԺԳ. — Գանգատ եմ ու խոց եղբարք սիրտս ի վեր արիւն կու բերէ,
Ի մանկութեանէ ի վեր զիս ուսման հոգսն կու մաշէ,
Եկել եմ գերի անկել ճար չկայ որ մէկ մի գնէ,
Դատիմ զերթ զամէն մշակ նայ մարդ որ դեռ կու խոցէ²:

ԺԴ. — Չորս բան առ խրատ յինէն որ զամէն աշխարհս քեզ ամէ,
Ձայլոց մեղք դու մի քններ զքոյդ յերակ մտօքդ անտեճէ,
Ձաստուած մօտ իրեզ դու տես սուղ մահու օրըն դու յիշէ,
Ձխրատս ի սրտիդ տնկէ զքեզ յամէն չարէ սա պահէ³:

ԺԵ. — Ձքո մեղքն իսկի մի մոռնար որ խոնարհ զանձդ քո պահէ,
Ձայլոց մեղք դու մի քններ որ աստուած զքեզ չդատէ,
Ձաստուած թէ ի մօտ հայիս մեղքն իսկի ըզքեզ չխարէ,
Ով որ զօր մահուն յիշէ զայս աշխարհս բնաւ չսիրէ⁴:

ԺԶ. — Դաւիթ մարգարէն արքայն սիրելեացն ըզտէն է գովել,
Ընցքան վայելուչ և աղւոր են եղբարքս ի մէկ տեղ եկել,
Քան զԱհարոն ի գլուխն որ ծաղկանց իւղոփն էր աւծել,
Կամ ցօղն յահիրմոն լերին և ի թարթօր քաղցրիկ նայ ցօղել⁵:

1. Ն. Ք. Դիւան Թիւ ԺԹ. Բուն նման իմ օրինակիս. տես անդ, ծան. Թիւ 223:

2. » » » Ի. Գ տող աստ ունի թափէ, և Գ տող՝ իմ օրինակիս չունեցած կայ մը:

3. » » » ԻԱ. Աստ իմինէս կը տարբերի, սակայն Պ. Չօպանեան իր Թիւ 225 ծանօթութեան
մէջ կը հրատարակէ երկու ուրիշ տարբերակներ՝ որոնցմէ առաջինը նման է իմ օրինակիս. միայն իմ Բ տող
ունի սովոր մը միաներուն մէջ պակսող և Գ տողը կը բերջանայ . . . զքեզ ամէն չարեաց այս փրկէ:

4. Ն. Ք. Դիւան Թիւ ԺԶ. Իմ Ա տողս Պ. Չօպանեանի Բ տողը եղած է, իսկ իր Բ տողը՝ իմ առաջինս:
Գ տող իմ՝ հայիս, հօն՝ տեսնուս. իսկ Գ տող՝

Ով որ զօր մահուն յիշէ մա զաշխարհս իսկի չսիրէ:

5. Այս տողը Թէեւ չկայ Ն. Ք. Դիւանին մէջ, սակայն տաղին մէկ մասը, այսինքն իմ վերջին երկու տողերը
խառնուել են ուրիշ քառյակի մը, և կազմել են Պ. Չօպանեանի հրատարակած Թիւ ԿԸ քառյակը հինգ

- ԺԵ. — Ձեր գալտ է բարի եղբարք որ ի յայս տեղիքս եք եկել,
Յաշխարհս ինք արտում ամէնքս ու խոցով մեր սիրտն է լցել,
Ձեր խօսքդ մեզ դեղ եղաւ ձեր տեսովդ ենք մենք խնդացել,
Հազար երնեկ այս աւուրս որ մէկտեղ ենք մեք ժողովել:
- ԺԸ. — Թագաւոր ու սուլդան ւ իշխանք որ ի բարձր աթոռ էք նստել,
Շատ ճորտ ու ծառայք և զօրք կան ի ձեր առջեւդ կանկնել,
Ահեղ ու սաստիկ հրաման ու հանդէս էք դուք յաւրինել,
Ուղորդ դատաստան արացէք զի ձեզ այլ ատեն կայ պահել:
- ԺԹ. — Հրգօր Թագաւորք ւ իշխանք որ դարպաս էք դուք յաւրինել,
Չայուշ ու պահնորդ դրել զձեր երեսդ ի մարդոյ պահել,
Գանգատ ու զրկած մարդիկ անճարակ են շատ շիւարել,
Դրէք միտ ու դատ արէք զերթ յաստուծմէն առ ձեզ եկել:
- Ի. — Մարդն որ սիրելիք ունի ւ ի նոցա միջէն բաժանի,
Հաշեց թէ ի մահ կերթայ ւ ի մարմնոյն շունչ կու բաղի,
Ձերդ ձուկն ի ջրէն հանած նայ այլ ոնց կենայ կենդանի,
Ի բարկ կրակին դնեն խեղճ ւ ողորմ ինքն խորովի:
- ԻԱ. — Այլ ողորմ չեք տեսել թէ ունի մարդ շատ սիրելի,
Եւ ինքն ի նոցա միջէն կարաւտով ի բաց կու գատի,
Յորժամ տօն աւեր լինի կամ գատի կամ բարեկենդանի,
Ամէնքն են դրախտ ծաղկած նայ կտրած զերդ ճուղ մի ծառի:
- ԻԲ. — Շաղ ածես ի չորս իրաց այդ ցեղ շէնքդ ամուր չլինի,
Աւղըն հողուն ինչ նման հուրն ու ջուրն են խիստ ատելի,
Ի հակառակաց ստեղծած և եղած ես մարդ կենդանի,
Վերնա օդն ու հուրն ու ջուրն և մարմին դառնայ փոշի:
- ԻԳ. — Մարդն որ շատ անդէճ լինի յաշխարհս հոգուն կու մաշի,
Շաքարն իւր լեղի թուի և լեղին իւրն խըմելի,
Հով ջուրն կրակ թուի և յահէն զերթ մոմ կու հալի,
Ձգիւր կեանքն դժար հաշուի ւ ի դժարին իսկի չհանկչի¹:
- ԻԴ. — Երնէկ ես նորայ ասեմ որ յաշխարհս ի սուր կու կենայ,
Ձիւր մեղքն ի յիշումն աստուած է զօրն ի բուն նայ նստի ու լայ,
Արտասունքն սապոն լինի սեւութիւնն սպիտականայ,
Թէ չէ օր հարսնիցքն գայ նայ հանդերձ հարսին չունենայ:

տողերէ բաղկացեալ, իմ քառասկիս տողերը կը գտնուին հրատարակուածին սկիզբի երկու տողերը, քիչ մը տարբեր սապէս.

Ձիւն զԱնարոյնի գլուխն, որ ծաղկանց իւղովն օծեալ է,
Կամ ցօղն Անհրմոն լերին, Սուկաւ լեռնոն բուսեալ է,
Ոչ գարունն ջուր կ'ուզէ, ոչ աշունն թոռմելու է,
Համեցումն ծաղիկ ով տեսեր, զարարածս շէն կու պահէ.
Նորա ծաղիկ ով ասէ, երբ մորա ամուսն Յիսուս է:

Սկիզբի երկու տողերը վերջին երեք տողերուն հետ ո՛ր և է կապակցութիւն չունին, աւելի ճիշտ քաղաք համար քան որ սկիզբի մէկ ու կէս տողը կը տարբերի վերջին երեքուկէս տողերէն, որ ամբողջանալու համար Ա տողէն կէս տողի պէտք ունի. Չեմ գիտեր, արդեօք Պ. Չօպանեանի ուղղութեանէն է վերաբերած այս մանրամասնութիւնը:

1. Ն. Ք. Գիւան Թիւ 12. Տողերը ետեւ առաջ խառնուած են, ու վերի կարգը չունին. իմ զերթիս տեղ անդ քանց, իմ լեղին իւրն, անդ՝ լեղին իւրն, իմ օրինակս նման է ծան. Թիւ 242ին օրինակին՝ անդ.

- ԻԵ. — Ձաղըն գիմ բարի ասեն տէր Յիսուս որ զայս հրամայէ,
Ձանհամ ինքն ի համ բերէ ու զնեխածն անուշացնէ,
Ինց մարդ որ նայ բան ունի կամ ուսումամբ կամի բնութիւնէ,
Համեմ է հոգոց մարդկան ու զհիւանդ հոգիս բժշկէ:
- ԻԶ. — Ձաղն անհամ ով է տեսել թէ լինի նայ պիտանացու,
Ոչ աղբ է ի պարտէզ ձգելու ւ ոչ է քարինքն շինելու:
Նման որ բանի տնտես և խայթող ունի զինչ մեղու,
Պաշտօն յամենոց ուզէ չասէ զանձն իւր մահկանացու:
- ԻԷ. — Լաւ մարդ ես նորայ ասեմ որ բանա զբերանն համով,
Ինցեղ լեզուն զին չունի թէ լնան տուն մի ջաւհարով:
Աստուած երբ զաշխարհս արար զհոգն ու զջուրն ու զօդն հրով,
Մթխալ մաւելի չարար այլ կշռեալ զամէնն չափով¹:
- ԻԸ. — Լեզուն է գործիք բանիւ արդարոյն զերդ խալաս ոսկի,
Ձմարդոյն է մէկ փերթ արեւ և աւձին է երկու ճղի:
Ինց մարդն որ երկուս խօսի զմէկըն քաղցր ու զմէկըն լեղի,
Օձին է եղբայր եղել ու զնորա անէծքն ընդունի:
- ԻԹ. — Ծառին տուղն երբ չար լինի ով մնայ թէ իսկի ծաղկի,
Սպիտակ մազն որ սեւ ներկին ով մնայ թէ իսկի թափի,
Բայց մարդ մեղաւոր ու սեւ ես գիտեմ որ կու սպիտակի,
Աստուած մէկ բանիկ կուզէ որ մեղա ասէ ու քաւի²:
- Լ. — Կաֆայ մի կամիմ ասել որ արժէ ջաւհար մի բոլոր,
Մարմինդ է ի նաւ նման խելքդ ծով թէ չունի ժըխոր:
Ձմիտքդ նաւավար դու տես որ բարձեալ է զանձ շահաւոր,
Թէ յեզր ի ծովուս հանես նայ առնէ ըզքեզ փառաւոր:
- ԼԱ. — Կանթեղին մտիկ արայ ջուրն ու ձեթն ու հուրն ի լարան,
Կանթեղն մտաց նման ջուրն ուսման ձէթն գիտութեան:
Քանի զմիտք ընդ սուրբ ունիս ու ջանիւ ես սիրող ուսման,
Գիտուն է հոգիդ պայծառ որ լոյս տայ քեզ ի մթութեան³:
- ԼԲ. — Հաւատն է անառ բերդիկ ով առնէ ըզնա հայրենիք,
Թէպէտ թշնամիք ունի որ բերեն շատ մրճեր ու նիգ:

1. Ն. Ք. Գիւան Թիւ ԼԱ. իմ օրինակս խառնուող մըն է Պ. Չօպանեանի հրատարակածին, նաեւ անոր Թիւ 237 ծանօթութեան օրինակին:

2. Ն. Ք. Գիւան Թիւ ԼԸ.

Ծառին ճիւղքն որ չոր լինի ո՛վ ասէ թէ իմքն ծաղկի,
Սպիտակ մազն որ թուի մերկի, ով ասէ թէ սպիտակի,
Բայց մարդ մեղաւոր ու սեւ վկայեմ որ կու սպիտակի,
Աստուած մէկ բանիկ կուզէ, որ մեղայ ասէ ու քաւի:

3. Ն. Ք. Գիւան Թիւ ԽԱ.

Կանթեղիկ մտիկ արա, ջուրն ու ձէթն ու հուրն ի լման,
Կանթեղն է մտաց մման, ջուրն՝ ուսման, ձէթն՝ գիտութեան,
Քանի զմիտքդ սուրբ ունիս, դու սիրով ջանա՝ ուսման,
Հոգիդ է պայծառ գումով, որ լոյս տայ քեզ մթութեան:

Թուշման մի հեծել կանգնի ու լինի յինքն նետածիդ,
Նայ զայն մասխարայ դնէ և բանքն զինչ ի խամայճիկը¹։

ԼԳ. — Թէ դուն ի սրտաց իննիս նա այս կինաց այս յերակ խարող է,
Աւուրք մը խնդալ կուտա բայց յերակ ի լաց կու պահէ,
Այն մարդն որ աւտա սմայ կամ աստեն իւր տուն կու շինէ,
Չաւտամ թէ նայ խելք ունի աւտա որ խիստ յիմար է։

ԼԴ. — Թէ ուզես որ հանկչիս եղբայր անդենին դարպաս դու շինէ,
Չհիմն հաւատոյ դու դիր որ յերակ անշարժ կու պահէ,
Չինչ որ քեզ բաժին հասնի անդէնին դու զայն յուղարկէ,
Յորժամ քո տուն երթաս նայ բարով քան զնուռն ի լին է։

ԼԵ. — Չով որ կու սիրէ աստուած նայ սակաւ մի աստ կու տանջէ,
Փորձէ թէ նա սէր ունի առ աստուած չարին համբերէ։
Թէ զսէրն ի սրտաց ունի առ աստուած խիստ յոժար է,
Տանջանքն թուի նմա թէ իւղով զանձն կաւծանէ²։

ԼԶ. — Ով իմ խրատիս լսէ նայ զանանց բարին ժառանգէ,
Անդէն պարզ երես լինի յամեքէ իսկի չամաչէ,
Յորժամ յարութիւն լինի փողն երկու ձայնիւ տի գոչէ,
Ով ասդէն ճարտար կացեր նա զեկայք ձայնն տի լսէ³։

ԼԷ. — Աշխարհս է ի ծով նման ով որ զայ անթաց չի մնայ,
Յայս ծովս ես ի նաւ նստայ զնաց նսւս ու ես չիմացայ։
Յեզեր մօտացել եմ ես կու վախեմ քարի դիպենա,
Քակտի իմ աղւոր շինւածս ու տախտակս մէկմէկանայ⁴։

ԼԸ. — Աստուած ի կուսէն ծնեալ կոյսն անրողջ և սուրբ մնացեալ,
Հինկ սքանչելեաւք անճառ որ մարդկան անհաս երեւեալ։
Ի մի ենթակայ եկեալ հուրն աստուած և հողն եռացեալ,
Մարմին և ստեղծողն երկնից նոր խառնեալ յոյժ միացեալ։

ԼԹ. — Չաջն աշխարհաստեղծ եղեալ ի խաչին զթեւն տարածեալ,
Ոսկրը ջլապատ և մորթ թանձր աստուած ի փայտ բեւեռեալ։

1. Ն. Ք. Դիւան Թիւ Դ.

Հաւատմ ամառիկ քերդիկ, ո՞վ առնէ զմա հայրեմիք,
Թէպէտ թշնամիք ունի որ քերեմ իմ շատ մրցեմիք
Թշնամիք հեծել կապէ կու լինայ ի մա մետածիդ.
Նա զմա մասխարա դնէ քամէ զէտ դիմածիք։

2. Ն. Ք. Դիւան Թիւ Զ.

Չով որ կու սիրէ Աստուած, սակաւիկ մի աստ կու տանջէ,
Թէ սէր ի սրտաց ունի, առ Աստուած չարիմ համբերէ,
Թէ փորձէ մա սէր ունի առ Աստուած, մա խիստ յոժար է,
Տանջանք կու թուի մա, թէ իւղով զամծմ կ'օծանէ։

3. Ն. Ք. Դիւան Թիւ Թ. Իմ ժառանգէ, անդ՝ վայելէ. իմ չամաչէ, անդ՝ չվախէ. իմ լինի, անդ՝ երթայ։

4. Ն. Ք. Դիւան Թիւ ԿԴ. Երկտան քառեակիս միայն Բ քառեակին վերջին երկու տողերը նման են իմ քառեակիս վերջին երկու տողերուն։ Մանթութեան մէջ, Թիւ 272, կայ ամբողջ, Պուզի կարծեցեալ տաղաշար. քին մէջ, Թիւ ԿԴ, Բ տունը ըստ իս երկու տողերու խառնուրդ մ'է, Պ. Չօպանեանի ուղղորութենէն վրիպած։

Կող նորա հերձեալ ջուր և արիւն ըզմեզ նորոգեալ,
Եթմն անգամ ձայն ածեալ որ զեթեանց կենցաղս յաւրինեալ։

Խ. — Ահեղն աստուած մարդ եղեալ նմա պարտէր զայս ներգործել,
Արեամբն աստուծոյ ըզմեզ ի մեղաց սրբել և ազատել,
Չմարդիկը մահու գրաւել ի յերկինս և ի զկեանս հրաւիրել,
Հրեշտակաց ընկեր առնել զնա աւրհնել և փառաւորել։

ԽԱ. — Չարեւն ի յերկինս մայ և լուսոյն նա զարդ չու արայ,
Որպէս որ ճարակ չկայ ի նիւթոյն լոյսն որ հեռանայ։
Յորժամ արեւն երթայ լոյսն անճառ աղբիւր ցոլանայ,
Հուրն և ճառագայթն և նիւթն միացեալ որ երկու չէ նայ։

ԽԲ. — Այսպէս ի քրիստոս ասայ դաւանուեմ է սիրտ հաւատա,
Եւ մի լինիցիս թերի դու տըղա տիմար և անիմայ։
Ստեղծող է քրիստոս և լոյս և աշխարհիս տէր անտարակոյս,
Հողի ու մարմին ու միտք որ եղեւ փրկիչ գերելոյս։
Թէ չէր միացեալ հողոյս ընդ բանին աստուած մեռելոյս,
Ապայ զկապանն ով լուծէր երբ չկայր մեզ ելնելու յոյս։

ԽԳ. — Արիք ի ծովափք իջնանք ու ձկներ բռնենք վարմով,
Անունք և ի տուն տանենք խորովենք զինքն կրակով։
Չկնիկն ընդ իս էնց ասաց թէ լցաւ սրտիկս արիւնով,
Երբ ես յարեւէս ելայ թող ցամբի զինչ գետ կա ու ծով¹։

ԽԴ. — Չինչ որ ես հետ ինձ արի չէ արել այլ աղամորդի,
Որ շիշ մի հալած ոսկի ի տետինն ի վայր թափեցի։
Հազար ձի վազան բերի վազցուցի մէկ չի հասուցի,
Ինչ շահ է յետին խելացս երբ առաջին անունն աւերի²։

ԽԵ. — Շատ թագաւորաց մեծաց և իմաստուն արանց լսեցի,
Յայն չափ չի կշտանայ մարդն աստընւորովս մինչ որ մեռանի։
Տանին գերեզման դնեն հողով իւր աչքն լըցուի,
Ապա իւր լեզուովն ասէ թէ հերիք է այլ չի պիտի։

ԽԶ. — Իմ սիրտ վատին մի լսեր ու չարին տեղ իսկի մի տար,
Յայստընւորիս վերայ վատն իսկի մարդոյն չի մնար։
Այն մարդն որ ինքն վատ առնէ հանդիպի վատի մի նա այլ,
Ու զինչ որ ունի ամալ զայ ի յոտըն փաթթի նայ այլ։

1. Ն. Ք. Դիւան Թիւ ԼԵ. Այս քառեակը կը տարբերի Պ. Չօպանեանի օրինակէն, նաեւ Թիւ 241 ծանօթութեան մէջ հրատարակուածէն որ աւելի մօտ է իմինիս։

2. Ն. Ք. Դիւան Թիւ ԼԶ. Այս տողին սկիզբի տողը նման է իմինիս, իսկ մնացեալները՝

Որ շիշ մի դալաս ոսկի ի գետին ի վայր վաթեցի,
Հազար ձի վազան բերի, վազցուցի, այլ ոչ հասուցի,
Յետի խելքն ես ինչ ամեմ երբ առջի ամուսն աւերի։

Նոյնին երեք փոփոխակները հրատարակուած, անդ ծան. Թ. 243. Այս քառեակներն անշուշտ սխալմամբ նուիրուած են Պուզի, Ֆրեկե և ուրիշներու։ Նման սխալ հեղինակութիւններ բազմիցս և ամէն տեղ կայ մեր մասին նազրութեան և տաղասացութեան մէջ։

ԽԷ. — Տեսայ զիմ հոգոյս հոգին որ մեռաւ ի հող թաղեցաւ,
Դարձեալ իմ սիրուս համար նայ հարեաւ ու շատ դատեցաւ:
Ի սուր և ի կտուր երեկ ու քարով նա քարկոծեցաւ,
Ի հուր և ի գեհէն մտաւ իմ հոգոյս հոգի ջանեցաւ:

ԽԸ. — Երկուս ընդ իրար կուին մէկ ի մէկ չնմանին,
Մէկեկ ի նոցա մէջին էր մեռած և անգամ ի տեղին:
Այլ ոք որ զկուին արին շատ արին ի վայր թափեցին,
Ի ի յայն արինէ ցաւդին շունչ տուաւ անկած մեռելին,
Ծեր մայր բարեխաւս բերին որ եղազ զերես մեռելին,
Եւ յայն համբուրէ ծերին լոյս ծագեաց միման զիշերին:

ԽԹ. — Յանիրաւ մարդոյն ի գատ կաց ու հեռի,
Թէ քեզ հայր է կամ եղբայր ու կամ քեռի:
Հետ փշին մի փաթաթիր զինչ հետ ուռի,
Թէ չէ ի ձեռքդ բեւեռի և խոց լինի:

Կ'աւարտեմ այս տաղաշարքը, ուր որոշ կ'երեւի այս քառեակներուն բնական խրմբակներու պատկանիլը: Անոնք անշատ քառեակներ են, բայց ոչ բոլորովին իրարմէ անկախ: Եւ այդ պատճառաւ իսկ պէտք է անոնց բնագիծները կամ օրինակներուն ներքեւ եղածին պէս հրատարակել, եւ յետոյ կատարել կարեւոր դիտողութիւններ: Մինչեւ ցայժմ Քուչակի քառեակներուն հրատարակիչները իրենց դատողութեան համաձայն խմբաւորումներու վերածած են Քուչակեան քառեակները, եւ այդպէս ալ հրատարակած. ասիկա բուն քննական աշխատութեանց եւ բնագրին կազմութեան համար անարժէք կը նկատեմ, քանի որ կարծիքներ եւ դատողութիւններ կրնան խնդրոյ նիւթ ըլլալ եւ իրարմէ տարբերիլ, մանաւանդ բնագրին հետ որ եւ է կապ չունենալ:

Տաղաշարքս որ հանդիպածներուս մէջ երկարագոյններէն մին է, ցոյց կու տայ որ անոնց հեղինակը զանոնք որոշ կարգով մը իրարու ետեւէ շարած է: Օրինակ, վերի տաղաշարքիս մէջ Սիրոյ քառեակներ բնաւ չկան, եւ ալ աւելի վերը թական տաղեր են, կրօնական հասկացողութեամբ եւ փիլիսոփայութեամբ, այլաբանական պատկերներով որոնք ժողովրդական եւ ժամանակին գործածական ըլլալով հանդերձ, հեղինակէն

առնուած եւ քիչ կամ շատ ինքնատուութեամբ զարդարուած գործածուած են:

Ասոնք ժողովրդական հեղինակութիւն չեմ նկատեր, այլ որոշ մէկ հեղինակի մը արտադրութիւնն են, որոնք ժողովուրդէն սրտաբաց ընդունուած եւ աւատօրէն գործածուած, այնքան յաճախութեամբ որ գրեթէ ժողովրդականացած են, երեւոյթ մը որ պատահած է ու կը պատահի միշտ: Ով որ ալ եղած ըլլայ հեղինակն այդ տաղերուն՝ սա որոշ է որ մէկ հատ էր, իր նկարագիրը որոշ կ'երեւի իր քառեակներուն մէջ, որոնք՝ հակառակ ժողովուրդէն իւրացուած եւ փոփոխակներու ենթարկուած ըլլալուն՝ դարձեալ պահած են հեղինակին ինքնատիպ գծերը: Այդ գծերը երբեմն հակասող են, բայց ասիկա իսկ ցոյց կու տայ իր միակ հեղինակութիւն մը ըլլալը: Նոյնիսկ Օմար Խայեամ ինքնիրեն կը հակասէ: Ասիկա անխուսափելի է բոլոր ներշնչուած նիւթերու համար, ներշնչումի շատ անգամ դատողութենէն անջատ է: Այս պատճառաւ իսկ այս քառեակներուն հեղինակը, որոնց Քուչակի քառեակներ կասկածելի անունը տուած ենք ու կու տանք, շատ անգամ դատողութենէն հեռացած է եւ մղուած է միայն արձագանգ ըլլալը իր աւանդապաշտութեան, սրտին, զգացումներուն եւ միւս ներշնչող աղբիւր-

ներուն: Իր զգացումները զորս երբեմն դատողութեան հետ ալ միացած կը գրտնեմ, եւ քօղածածուկ, ոչ յանդուգն, քիչ մը հեղինական ընդվզումով զոր միշտ զսպել կ'աշխատի, կ'երեւի հոս ու հոն քառեակի մը վերջին տողին մէջ: Առ այդ օրինակներ չեմ բերեր, միայն ուշադրութեան կը յանձնեմ իր մէկ քառեակը:

Ճանապարհորդ քեզ յայն ժամ ասեմ որ զճանապարհի հատըն գիտենաս,
Ծնել ես և աշխարհս եկել տուր խաբար թէ ուստի՞ կուգաս:
Եկել ես յաւտար երկիր մէկ ցուցու թէ յինչ կու կենաս,
Մեռնիս դու և ի հող մտնիս մէկ ասայ թէ յո՞ւր կու գնաս:

ասկէ զատ շատեր կան, տող մը, բառ մը՝ ուր դատողութիւնը կու գայ խայեամի պէս հարցնել մինչեւ անպատասխան յուսահատիլը ու վայրկեան մը միայն յոգնելէ վերջ նուիրելի կրօնքին, աւանդութեանց առայդ տուած պատասխաններով համոզման: Ասիկա երեւոյթ մըն է որ ժողովրդական ստեղծագործութեան մէջ պիտի չերեւար. վասն զի ժողովուրդը հաւատքը խնդրոյ նիւթ չ'ըներ ունենալով Աստուած կամ աստուածներ պիտի գոհանար ուրկէ՞ գալու, ինչո՞ւ համար կամ ո՞ւր երթալու պէս յաւիտենական ու խորհրդաւոր հարցումներուն՝ ունեցած հաւատքով եւ աւանդութիւններով:

Այս քառեակները որ Պարսիկ տաղասացութեան մասնիկներու հայացած ձեւերը կը ներկայացնեն, արտադրութիւնն ըլլալու են թ. Կ. կամ թ. Դ. դարու հեղինակի մը: Հեղինակի մը՝ սիրուած, ժողովրդական, որ

վարժուած էր կրօնական դպրութեան մէջ, փորձուած կեանքին մէջ, հաշակած անոր դառնութիւնները, արար աշխարհ տեսած, իր երկրին ու ազգակիցներուն վարք ու բարքին մօտէն եւ լաւատեղեակ: Վերջապէս միամիտ աշուղ մը չէ ան, այլ իրապէս խորհող գրող մը, որ կրնայ վերլուծել, մեկնաբանել կեանք, կրօնք, զգացում:

Այս քառեակները վերջապէս աղբիւր են Հայ ազգագրութեան, լեզուաբանութեան, առակախօսութեան եւ նաեւ արհեստի ու արուեստի ուսումնասիրութեան համար: Նիստ ու կաց, կահկարասի, գործիքներ են. հոն բազմիցս կը յայտնուին, որոնցմէ կարելի է օգտուիլ ուսումնասիրութեանց համար:

Ուրիշ տաղաշարքներ ալ ուրիշ առիթ: Կը շարունակեմ զանոնք Քուչակեան անունեւ միայն հետեւելով ընդունուած կանոնին:

1932, Wichita, Kansas. U. S. A.

Յ. ՔԻՐԵՏԵԱՆ

21931

